

Janusz Kruk

Ośrodek Archeologii Gór i Wyżyn IAE PAN w Krakowie

IAE PAN Centre for Archaeology
of the Mountains and Uplands in Kraków

Krakowska placówka Instytutu Archeologii i Etnologii PAN wywodzi się z Muzeum Archeologicznego Polskiej Akademii Umiejętności. Po zawieszeniu działalności PAU w 1952 r. jego część przekazano miastu, a następnie Ministerstwu Kultury. Zespół naukowy Muzeum, wraz ze zbiorami archeologicznymi, biblioteką oraz Stacją Badawczą w Igołomi koło Krakowa, włączono do Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN jako Zakład Archeologii Polski, a później jako Zakład Archeologii Małopolski. W 1990 r. placówkę przemianowano na krakowski Oddział Instytutu. Od 2011 r. nosi ona nazwę zgodną z kierunkami prowadzonej działalności naukowej – Ośrodek Archeologii Gór i Wyżyn. Od początku działalności placówki kierowali nią kolejno profesorowie: Stefan Nosek, Jan Machnik, obecnie zaś Janusz Kruk. Ośrodek realizuje badania w zakresie archeologii pradziejowej i wczesnośredniowiecznej wyżyn lessowych, Karpat, Pogórzy oraz Sudetów. Zajmuje się także bardziej ogólnymi zagadnieniami dotyczącymi prahistorii i wczesnego średniowiecza Europy. Do głównych kierunków badawczych należą:

- Początki rolnictwa na wyżynach lessowych i obszarach górskich oraz antropogeniczne przemiany środowiska naturalnego;
- Formy kultu, religii i organizacji społecznej w pradziejach i średniowieczu;
- Eksploatacja i wykorzystanie surowców w pradziejach i średniowieczu.

Ważną specjalnością w działalności Ośrodka jest archeologia środowiskowa. W jej zakres wchodzi badanie wzajemnych relacji człowieka prahistorycznego i jego środowiska naturalnego, a także studia mikroregionalne dotyczące historii osadnictwa danego obszaru. Opracowywane są również materiały pochodzące z dużych, systematycznych prac wykopaliskowych. Poczesne miejsce zajmują przy tym badania o charakterze interdyscyplinarnym, prowadzone we współpracy ze specjalistami z zakresu paleobotaniki, paleozoologii i antropologii fizycznej. W Pracowni Archeologicznej w Igołomi odbywają się cykliczne szkolenia, tzw. warsztaty archeobotaniczne i archeozoologiczne.

Najważniejsze stanowiska badane w ostatnich latach to: Nowa Biała, Zofipole, Mysławczyce, Kocmyrzów, Smroków, Zielona, Wielka Wieś, Czchów, Łoniowa w województwie małopolskim oraz Łękawa, Zagaje Stradowskie, Słonowice i Stradów w województwie świętokrzyskim.

Ośrodek stale podejmuje współpracę międzynarodową. Wraz z przedstawicielami State University of Michigan i State University of New York przeprowadzono szeroko-przestrzenne badania wykopaliskowe osadnictwa neolitycznego i z wczesnej epoki brązu na stanowiskach w Olszanicy, Niedźwiedziu, Bronocicach oraz Iwanowicach w pobliżu Krakowa. Ich rezultaty są przedmiotem systematycznych analiz wykonywanych przez zespół naukowy Ośrodka.

*Pracownia Archeologiczna w Igołomi
The Archaeological Unit in Igołomi
(Fot./Photo J. Kulczyńska)*

poprzednia strona / previous page:

*Szerokopłaszczyznowe badania wykopaliskowe w Targowisku k. Krakowa
Extensive archaeological excavations in Targowisko near Kraków
(Fot./Photo A. Golański)*

Od lat prowadzone są studia we współpracy z Instytutem Archeologii Czeskiej Akademii Nauk w Brnie nad przełomem epok kamienia i brązu w zachodniej części strefy karpackiej. Ich efektem są m.in. opracowania materiałów kamiennych morawskich kultur ze schyłku neolitu i z początku epoki brązu. Na obszarze północnej Słowacji, wraz z Instytutem Archeologii Słowackiej Akademii Nauk w Nitrze, prowadzono prace nad kulturą najstarszych rolników i pasterzy na Wyżynie Ondawskiej. Wspólnie zrealizowano też projekt dotyczący neolityzacji centralnej części Karpat Polskich. W porozumieniu z Ukraińską Akademią Nauk we Lwowie analizowano osadnictwo prahistoryczne i wczesnośredniowieczne w międzyrzeczu Sanu oraz górnego Dniestru. Przy finansowym poparciu Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej realizowano badania nad początkami osadnictwa w Sudetach Zachodnich, we współpracy zaś z Uniwersytetem Erlangen prace poszukiwawcze w Lesie Bawarskim.

Ośrodek współtworzy, z Uniwersytetem Jagiellońskim i Muzeum Archeologicznym w Krakowie, Krakowski Zespół do Badań Autostrad w formie spółki jawnej założonej w 1996 r. W ciągu kilkunastu lat działalności w ramach archeologicznych badań ratowniczych na trasie budowy autostrady A4 w województwie małopolskim Zespół przeprowadził wykopaliska na powierzchni ponad 250 ha w obrębie 190 stanowisk. W wyniku tych prac odkryto wielkiej wagi źródła do najstarszych dziejów Małopolski, które są systematycznie publikowane w serii *Via Archaeologica*. Mają również one istotne znaczenie dla archeologii środkowoeuropejskiej.

Ośrodek aktywnie uczestniczy w organizacji życia naukowego. Jednym z najważniejszych przedsięwzięć był Dwunasty Kongres Europejskiego Towarzystwa Archeologicznego (12th Annual Meeting European Association of Archaeologists). Uczestniczyło w nim ponad 700 osób z krajów europejskich, Japonii, Meksyku i Stanów Zjednoczonych.

W Ośrodku redagowane są czasopisma „Sprawozdania Archeologiczne” i „Acta Archaeologica Carpathica”.

Gród wczesnośredniowieczny (X-XI w.) w Stradowie, woj. świętokrzyskie
Early medieval stronghold (10th-11th century) in Stradów, Świętokrzyskie province
(Fot./Photo K. Wieczorek)

Ośrodek Archeologii Gór i Wyżyn
Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk
Centre for Archaeology of the Mountains and Uplands
Institute of Archaeology and Ethnology, Polish Academy of Sciences

ul. Sławkowska 17; 31-016 Kraków
tel./fax: (+48) 12 422 29 05
www.archeo.pan.krakow.pl; www.iaepan.edu.pl
e-mail: archeo.pan.krakow@gmail.com

Zespół / Staff

Kierownik / Head

prof. dr hab. Janusz Kruk

Pracownicy naukowi / Research team

dr Urszula Bugaj (Warszawa)
dr Agnieszka Czekaj-Zastawny
dr Halina Dobrzańska
mgr Paweł Jarosz
prof. dr hab. Sławomir Kadrow
dr hab. Jerzy Kopacz
dr hab. Maria Lityńska-Zajęc, prof. nadzw. IAE PAN
dr Bartłomiej Szmoniewski
dr Krzysztof Tunia
prof. dr hab. Paweł Valde-Nowak
dr Piotr Włodarczyk
dr Marcin Wołoszyn

Technicy-dokumentaliści / Technical-research staff

Irena Jordan
mgr Joanna Kulczyńska
Jolanta Ożóg
mgr Urszula Potyrała
mgr Anna Rec
mgr Joanna Zaperty-Bystrzycka

Pracownicy administracji i obsługi / Administration and service staff

mgr Marcin Bulanda
Teresa Erazmus
Anna Faska
Artur Kolorus
Ewa Kubik

Pracownia Archeologiczna / Archaeological Unit
Igołomia 190, 32-126 Wawrzeńczyce
tel./fax: 12 287 30 09
www.archeo.pan.krakow.pl

The Kraków unit of the Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences derives from the Archaeological Museum of the Polish Academy of Arts and Sciences (PAU). After PAU was suspended in 1952, the Archaeological Museum was transferred to the Ministry of Culture. The Museum research staff and the archaeological collection, library and the Research Unit in Igołomia near Kraków were incorporated into the Institute of the History of Material Culture of the Polish Academy of Sciences as the Archaeology of Poland Department, later renamed the Archaeology of Little Poland Department. In 1990, the unit became the Kraków Branch of the Institute. The present name of the department, Archaeology of the Mountains and Uplands, which was adopted in 2012, reflects current research carried out by the unit. The unit was headed in succession by Professors Stefan Nosek and Jan Machnik, and currently by Janusz Kruk. The Centre's investigations are focused on prehistoric and Early Medieval archaeology of the loess uplands, Carpathians, Foothills and Sudety Mountains. It also takes on broader issues of European prehistory and Middle Ages. The main fields of research include:

- Origins of farming in the loess uplands and mountain areas, anthropogenic transformation of the natural environment;
- Forms of cult, religion and social organization in prehistoric times and the Middle Ages;
- Exploitation and usage of resources in prehistoric times and the Middle Ages.

Environmental archaeology is an important specialization of the Centre. The scope of research includes a study of relations between prehistoric man and his environment, as well as microregional studies of settlement in given regions. Material from large regular excavations is also processed at the Centre. An important place in this is taken by interdisciplinary investigations carried out in association with archaeobotanists, archaeozoologists and physical anthropologists. Regular workshops in these specialities are organized at the Research Unit in Igołomia.

Pozostałości domu kultury ceramiki wstęgowej rytej (5600-4900 p.n.e.) i jego rekonstrukcja. Brzezie, woj. małopolskie

Remains of a house of Linear Pottery Culture (5600-4900 BC) and its reconstruction. Brzezie, Małopolskie province

(Fot./Photo A. Czekań-Zastawny)

The most important sites explored in recent years include Nowa Biała, Zofipole, Mysławczyce, Kocmyrzów, Smroków, Zielona, Wielka Wieś, Czchów, Łoniowa in the Little Poland province and Łękawa, Zagaje Stradowskie, Stonowice and Stradów in the Świętokrzyskie province.

The Centre is engaged in international cooperation. Together with representatives of the State University of Michigan and the State University of New York, it has concluded extensive archaeological excavations of Neolithic and Early Bronze Age settlement in Olszanica, Niedźwiedź, Bronocice and Iwanowice. The Centre also processes the results on a regular basis.

For years studies have been ongoing in cooperation with the Institute of Archaeology of the Czech Academy of Science in Brno on the end of the Stone Age and the beginning of the Bronze Age in the western Carpathian region. The research has fruited in a study of stone material of Moravian cultures from the end of the Neolithic and the Early Bronze Age. Studies in Slovakia were carried out by the Centre in cooperation with the Institute of Archaeology of the Slovakian Academy of Sciences and concerned the culture of the oldest farmers and pastoralists on the Ondawian Upland. A joint project was carried out with the Ukrainian Academy of Sciences in Lvov, examining the prehistoric and Early Medieval settlement in the interfluves of the San and upper Dniestr. Financial support from the Polish-German Cooperation Foundation was instrumental for completing research on the beginning of settlement in the Western Sudety mountains and, in cooperation with the University of Erlangen, the survey work in the Bavarian Forest.

In 1996, the Centre established, together with Jagiellonian University and the Archaeological Museum in Kraków, the Kraków Highway Research Company, which has conducted

extensive rescue excavations along the course of the A4 highway in Małopolskie province. Altogether more than 250 ha have been explored on 190 archaeological sites. The results have proved to be of great importance for the earliest history of Little Poland; they are regularly published in the *Via Archaeologica* series. They are also of considerable significance for Central European archaeology.

The Centre is actively involved in the organization of scientific life. One of the most important undertakings is the 12th Annual Meeting of the European Association of Archaeologists, organized by the IAE PAN Centre in Kraków. More than 700 members from Europe, Japan, Mexico and the United States participated in this congress.

The Centre edits the following journals: "Sprawozdania Archeologiczne" [Archaeological Reports] and "Acta Archaeologica Carpathica".

*Piec garncarski z początku III w. n.e.
Zofipole, woj. małopolskie*

*Pottery kiln from the early 3rd century AD.
Zofipole, Małopolskie province*

(Fot./Photo H. Dobrzańska)

po lewej / left:

*Bumerang z górnego paleolitu (ok. 30 000 BP). Jaskinia w Obłazowej
Boomerang from the Upper Paleolithic (about 30,000 BP). Cave in Obłazowa
(Fot./Photo M. Biernacki)*

*Amfora z wyobrażeniem postaci ludzkiej. Kultura malicka
(ok. 6500 lat temu). Targowisko k. Krakowa*

*Amphora decorated with a human figure. Malicka Culture
(about 6500 years ago). Targowisko near Kraków*

(Fot./Photo R. Słaboński)

